FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi) *2023 Bahar / Spring 2023*
FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences) *sayı 35 / issue 35*
https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf *s. 49-61 / pp. 49-61*
ISSN 2618-5784

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE
DOI Number: 10.53844/ flsf.1224374

KAFKA PARANTEZİ: DELEUZE, AGAMBEN, DERRIDA -METİN NE YAPAR?

Peyami Safa Gülay*

ÖZ

Bir metni kendisine bir şey yapılan (yorumlanan) bir yapı olarak değil de bizzat bir şey yapan bir yapı olarak okumak mümkün müdür? Gilles Deleuze, Giorgio Agamben ve Jacques Derrida'nın Kafka metnine yönelik okumaları, böyle bir imkanı yoklamaktadır. Deleuze'ün okuması, metni etki yaratan bir makine olarak değerlendirir. Agamben'in okuması, Kafka metninin klasik yorumlarından uzaklaştırılması girişimi olarak anlaşılabilir. Derrida'nın okuması, Kafka metnini bir metin okuma deneyiminin indirgenemez mahiyetinin prototipi haline getirir. Bu çalışma Kafka metninin, üç özgün okuma özelinde, kendisine yönelen yorumları mümkün kılma ve kapsama performanslarını göstermeyi amaçlamaktadır. Böylelikle bir taraftan Deleuze, Agamben ve Derrida'nın Kafka metnini okuma girişimleri kısaca sergilenecek fakat bir taraftan da aynı metnin kendisini gelecek okumalara açmak adına nihai okumaya direnç gösterdiği iddia edilecektir. Nihayet bu iddia, genel anlamıyla metnin yapısıyla ilgili olarak bir iddia olarak öne sürülecektir: Metin kendisine yönelen yorumlar aracılığıyla tüketilebilen bir içerik değildir. O, kendisine yönelen yorumları mümkün kılarak kapsayan, böylelikle kendisini anlam üretmek üzere geleceğe taşıyan bir potansiyeldir.

Anahtar Kelimeler: *Kafka, Anlam, Metin, Yorum, Etki*

KAFKA PARENTHESİS: DELEUZE, AGAMBEN, DERRIDA -WHAT DOES TEXT DO?

ABSTRACT

Is it possible to read a text not as a structure to which something is done (interpreted) but as a structure that does something itself? The readings of Gilles Deleuze, Giorgio Agamben and Jacques Derrida on Kafka's text examine such a possibility. Deleuze's reading considers the text as an effect machine. Agamben's reading can be understood as an attempt to move away from classical interpretations of the Kafka text. Derrida's reading makes the Kafka text the prototype of the irreducible nature of a text-reading experience. This study aims to show the performances of Kafka's text in three original readings, enabling and inclusion of interpretations directed towards it. Firstly, Deleuze, Agamben and Derrida's attempts to read the Kafka text will be briefly exhibited; secondly, it will be claimed that the same text resists the final reading to open itself for future readings. Finally, this claim will be put forward as a claim about the structure of the text in general terms: The text is not a content that can be consumed through comments directed to it. It is a potential that encompasses the interpretations directed towards it and thus carries itself to the future in order to produce meaning.

Keywords: *Kafka, Meaning, Text, Interpretation, Effect*

* Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi Felsefe Bölümü

Makalenin geliş tarihi: 26.12.2022 ***Submission Date: 26 December 2022***
Makalenin kabul tarihi: 17.03.2023 ***Approval Date: 17 March 2023***

> "Beni yanlış anlama", dedi rahip, "ben sana yalnızca bu konudaki düşüncelerimi gösteriyorum. Düşünceleri fazla dikkate almamalısın. Yazı değişmez, düşünceler ise çoğu kez yazı karşısındaki aczin ifadesidir."[1]

Giriş

Réda Bensmaïa, Walter Benjamin'in ilk Kafka okurlarından biri olduğunu iddia eder. Fakat bu kronolojik bir iddia değildir. Benjamin, Kafka'yı herkesten önce okumak anlamında değil, geleneksel okuma biçimlerinin pratik cazibelerine kapılmadan okumak anlamında ilk Kafka okurlarındandır Bensmaïa'ya göre: Sözcüklerin derin anlamları yoktur, onlar yüzeyde işlerler. Mesele bu işaretleri sadece yorumlamak değil, tıpkı fizikte olduğu gibi deneysel, daha da önemlisi etki yaratan bir makine olarak işleme koyma meselesidir.[2] Peki geleneksel okumaların ne türden pratik cazibeleri vardır ve bir metni etki yaratan bir makine olarak işleme koymak ne demektir?

Eğer yorumlama eğilimi geleneksel okuma biçimlerinin en karakteristik hedefi olarak belirlenebilirse, bu okumaların söz konusu cazibeleri, metni paranteze alma girişimi olarak anlaşılabilir. Bir metin pek çok göstergeden oluşuyor olmak bakımından bir açıklığı ifade eder. Bu açıklık sayesinde metin, ne kadar yorumlanırsa yorumlansın bir şeyler söylemeye devam edebilecek bir potansiyel olarak yapılanır. Metnin belli bir anlama geldiği çıkarımını yapan bir yorumlama, onu potansiyel anlamlarından bir ya da birkaçına indirgemek anlamında bir paranteze alma girişimidir. Halbuki, Derrida gibi söylenirse, metinler anlamları daima aşarlar.[3] Bu çalışma Kafka metnini, metinlerin anlamları aştığına yönelik bu iddianın bir örneği olarak merkeze almayı amaçlamaktadır. Genel hatlarıyla, metinle okur arasındaki ilişki, açıkça iki farklı şekil alır: Metnin belirlenebilir bir anlam içeriği olarak yorumlanması ya da onun etki yaratan bir makine olarak işleme koyulmasını mümkün kılacak şekilde okunması. Gilles Deleuze, Giorgio Agamben ve Jacques Derrida'nın Kafka metnine yönelik okumaları, bir taraftan yorum eğilimine direnerek metni işleme koyan okumanın örneklerini sergilerken, bir taraftan da okumanın bir paranteze alma değil, deyim yerindeyse kendisine yönelinen metin tarafından paranteze alınma performansı olarak gerçekleşebileceğini göstermektedirler.

[1] Franz Kafka, *Dava*, çeviren. Ahmet Cemal, İstanbul: Can Yayınları, 2019, 235.
[2] Réda Bensmaïa, "Kafka Efekt" (*Kafka Üzerine* içinde), çeviren. Barış Tanyeri, İstanbul: Altıkırkbeş Yayın, 76-77.
[3] Jacques Derrida, *Positions*, translate. Alan Bass, Chicago:The University of Chicago Press, 1981, 78.

Deleuze: Deneyim Olarak Metin

Deleuze, Félix Guattari ile birlikte yazdıkları *Kafka -Minör Bir Edebiyat İçin*'de, daha ilk sayfada, Kafka okumasının yöntemini belirler: Bu okuma Kafka metnine tek bir kapıdan girmeyecektir. Çoğul girişler ilkesi olarak belirlenen ilkeye göre okuma, kendisini deneyimden başka bir şeye sunmayan bir yapıta yönelir. Ve aynı ilke, yapıtı yorumlama girişimlerini de engeller.[4] Hedef yorumsuz ve hatta anlamsız bir Kafka deneyimidir.[5] Burada hedeflenen anlamsızlık bilinen anlamıyla değil, metnin imkanlarını tüketecek, Deleuze gibi düşünürsek makinenin işleyişini sonlandıracak türden bir anlam fikrine saldırır.

Kafka'nın metinleri ve özellikle *Dava* etrafındaki spekülasyonlar, geleneksel yaklaşımlardan beslenerek, genellikle sembolik yorumlama faaliyetleri olarak şekillenirler: Mesela Josef K.'nın modern yalnız insanı temsil edişi, her yerin mahkeme, herkesin yargıç oluşu ve çürümüş toplumsal ve bürokratik sistem, gibi. Halbuki Deleuze, Kafka'nın meselinde kuvvetleri çoğaltıp zenginleştirmeye, her birinin diğerini etkilediği bir azamilik elde etmeye yönelik bir eğilim tespit eder[6]: Kafka'da taahhüt, suçlama, savunma ve karar birbirine karışır.[7] Bu birbirine karışma durumu, Agamben'in okumasında çok daha bariz bir şekliyle görülecektir. "Yorumlamaya ve bu şu demektir demeye de çalışmıyoruz." Bu cümle, *Kafka -Minör Bir Edebiyat İçin*'de not edilir ve ilgili kısım şöyle devam eder:

> Dahası, biçimsel karşıtlıklarıyla ve tümüyle hazır göstereniyle bir yapı arayışında hiç değiliz: "Eğik baş-dik baş", "portre-ahenk" gibi ikili bağıntılar ve "eğik baş-portre", "dik baş-ahenk" gibi ikili tekanlamlılık [biunivoque] ilişkileri her zaman kurulabilir - dizgenin nereden ve nereye doğru kaçıp gittiği, yorumsamacı yorumu, laik düşünceler çağrışımını ve düşsel ilkörneği olduğu kadar simgesel yapıyı da parçalayan, bütünün kaçışını sağlayan doyurgan gövde haline nasıl geldiği, hangi öğenin heterojenleştiricilik rolü oynayacağı görülmedikçe, budalacadır bu.[8]

Kafka metninin heterojen yapısı dikkate alınmadan, karşıtlıklardan ya da basit çıkarım arzularından hareketle okunması, yani aslında bir tür geleneksel

[4] Gilles Deleuze&Félix Guattari, *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin*, çeviren. Özgür Uçkan&Işık Ergüden, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, 7.
[5] A.g.e., 12.
[6] Gilles Deleuze, *Kritik ve Klinik*, çeviren. İnci Uysal, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2013, 166.
[7] Deleuze, *Kritik ve Klinik*, 159.
[8] Deleuze&Guattari, *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin*, 12.

okuma, biraz da aşırıya kaçıldığı düşünülebilecek bir şekilde budalalık olarak değerlendirilir. Bu aşırılığın sebebi, metnin belirlenebilir bir anlama indirgenmesi ve dolayısıyla tüketilmesi eğilimine yönelik şiddetli itirazdır. Bu noktada *Kafka -Minör Bir Edebiyat İçin*'de Max Brod'un bir değerlendirmesi ön plana çıkarılır: Brod, *Dava*'nın bitimsiz ve tam olarak tanımlanamaz bir roman olduğunu belirttiğinde, doğru bir yorum getirmiş olur. Bilindiği gibi romanda dava, bir türlü nihai duruşmaya ulaşamaz. Tıpkı bunun gibi roman, yani *Dava* da bitirilemez ve sonsuza dek sürecek bir potansiyelde olmalıdır.[9]

Bu noktada, geleneksel okumaya itiraz ederken teklif edilen yöntemin tarifi olarak değerlendirilebilecek bir tanımlamayla karşılaşırız. Metin elbette görünür bir harekettir. Fakat bu, geleneksel olarak anlaşıldığı gibi görünür hareketin altında başka bir şeyin gizlenmiş olduğu şeklinde (örtü olarak metin ve bu örtünün altındaki cevher olarak anlam) anlaşılmamalıdır. Görünür hareket daha çok, bu görünür olanın bütünsel olarak ortaya çıktığı moleküler hareketleri ve makinesel düzenlemeleri göstermek için, deneyime kılavuzluk etmesi gereken söküm ve parçalara ayırma noktalarını belirtir.[10] Bir kez daha, okuma bir deneyimdir ve görünür metin görünmez birtakım şeylerin göstereni değil, söz konusu okuma deneyiminin kılavuzu olarak işler. Kafka'yla ilgili olarak Deleuze'ün hem *Kritik ve Klinik*'teki ve hem de *Kafka -Minör Bir Edebiyat İçin*'deki değinileri, gerçekten de Kafka metnini böyle bir statüde konumlandırır: Deleuze ısrarla Kafka metnini yorumlamaktan ve onu bir anlama getirmekten uzak durur. Bu okumalarda Deleuze, deyim yerindeyse, Kafka'ya eşlik eder. Kendisini metnin deneyimine bırakır ve bu deneyimi yöneten Kafka'nın ya da Deleuze'ün fikirleri değil, metnin söküm ve parçalara ayrıldığı noktalardır. Mesela Kafka'nın sık müracaat ettiği hayvanlar Deleuze'e göre, genellikle değerlendirme eğilimi göstereceğimiz üzere mitolojik bir arka plana sahip değildirler. Onlar daha çok, metnin diğer pek çok unsuru gibi, serbest bırakılmış yoğunluk bölgeleri olarak anlaşılmalıdırlar.[11] Böyle bir yoğunluk bölgesi, her türlü ayrıntısının farklı bir işleyişi mümkün kılacağı bir kaynak haline gelebilir. Nitekim bu, Deleuze&Guattari'nin Kafka metnini de dahil ettikleri ve minör edebiyat olarak adlandırdığı edebiyatın bir karakteristiği olarak belirlenir: Geleneksel edebiyatlarda belki sadece bir anlık konuşma kadar yer kaplayabilecek bir şey, minör edebiyatta herkesin ölüm kalımıyla ilgili bir mesele haline gelebilir. Diğer taraftan metin, artık kendi dışıyla ilişkilenmeye de başlar böyle bir okumada. Minör edebiyatın özelliklerinden bir diğeri, şöyle ilan edilir: Bu edebiyatta her şey siyasaldır. Mesela Kafka mesellerindeki aile ilişkileri, baba-oğul arasındaki

[9] Deleuze&Guattari, *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin,* 66.
[10] Deleuze&Guattari, *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin,* 68.
[11] Deleuze&Guattari, *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin,* 20.

çatışmanın yumuşatılması ve böylelikle bu çatışma üzerine konuşma imkanının doğmasını mümkün kılacak şekilde işletilebilir. Bu da (yine genellikle anlaşıldığı gibi) Oedipusçu bir fantasma olmaktan çok, siyasal bir program olarak anlaşılabilir.[12] Bütün mesele, metnin alan açtığı işleyişlerden hangisine eşlik edileceği meselesidir.

Yine *Kafka -Minör Bir Edebiyat İçin*'de Kafka'nın günlüklerinden aktarılan bir ifade, Kafka'ya yönelik sembolik okuma girişimlerini eleştirmek için bir argümana dönüşür: "Metaforlar beni yazma uğraşında umutsuzluğa düşüren pek çok nedenden biri". Deleuze'e göre Kafka, her türlü metaforu, simgeciliği, anlamlandırma ve adlandırmayı bilinçli olarak öldürür.[13] Bensmaïa, Kafka'nın eserlerinin ehlileştirilmeye müsait olmadığını belirtir.[14] İşte Deleuze'ün okumasına göre Kafka metni, Guattari'yle birlikte organsız olduğunu düşündükleri, ehlileştirilemez bir bedeni oluşturur. Bu beden, prosedürlere (yani hangi işleyişinin takip edileceğine) göre her zaman yeni olan metotları deneyimleyip uygular.[15] Bu noktada Bensmaïa'nın önemli bir dikkati daha mevcut: Deleuze ve Guattari'ye aşina olanların bileceği üzere, söz konusu makine fikrinin metaforik ya da sembolik bir anlam taşımadığının altını çizer Bensmaïa. Eğer metin ve dolayısıyla Kafka metni de daima farklı etkiler üretebilen bir makine ise, bu, metaforik ya da sembolik olarak değil, en somut anlamıyla bir makinedir.[16] Deleuze'e göre bu Kafka makinesi, büyük edebiyatı oluşturan formların ve kategorilerin sökülmesi ya da yıkımı için bir emek sarf eder.[17] Eğer paranteze alma girişimi olarak anlaşılan yorumlama faaliyeti de geleneksel edebiyatı tamamlayan formlardan biri olarak düşünülebilirse, Deleuze'ün Kafka okumasının Kafka'nın projesine bir katkı olarak değerlendirilmesi de kolaylaşır. Nitekim Deleuze, hem bizzat kaleme aldığı hem de Guattari ile birlikte yazdığı metinlerde, yorumcuları olmayan bir Kafka'yı görmemizi mümkün kılar. [18]

Agamben: Metni Yorumculardan Korumak

Carlo Salzani, Agamben'in zengin külliyatında Kafka'ya sadece iki makale ayırdığını, fakat düşüncesinin tamamının Kafka'dan etkilendiğini belirtir.[19] Bu

[12] Deleuze&Guattari, *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin,* 26.
[13] Deleuze&Guattari, *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin,* 33.
[14] Bensmaïa, *Kafka Efekt*, 78.
[15] Bensmaïa, *Kafka Efekt*, 79.
[16] Bensmaïa, *Kafka Efekt*, 87-88.
[17] Bensmaïa, *Kafka Efekt*, 97.
[18] Bensmaïa, *Kafka Efekt*, 104.
[19] Carlo Salzani, "In a Messianic Gesture: Agamben's Kafka" (*Philosophy and Kafka* içinde), Lexington Books, 2013, 261.

makalelerden birinde, *K.* başlıklı makalede Agamben, Kafka metnini etki yaratan bir makine olarak işleme koyma performansının özgün bir örneğini sergiler. Özgünlük, daha Agamben'in ilk iddiasında başlar: Roma'da iftira, adalet yönetimi için çok büyük bir tehdidi ifade etmektedir. Müfteri, suçun büyüklüğünden dolayı, alnına K harfi (*koluminator*'un [müfteri] baş harfi) işaretlenerek cezalandırılır. Agamben, *Dava*'nın açılış cümlesini hatırlatır: "Biri Josef K.ya iftira etmiş olmalıydı, çünkü, kötü bir şey yapmamış olmasına karşın bir sabah tutuklandı."[20] Nihayet Agamben, Davide Stimilli'nin Kafka'nın hukuk eğitimi sırasında Roma Hukuku çalıştığının altını çizişini belirterek, yine Stimilli'nin iddiasını paylaşır: K., Max Brod'a dayanan genel kanıya göre Kafka'yı değil iftirayı (*kalumnia*) temsil etmektedir.[21]

Dava'da bir türlü nihai duruşmaya ulaşılamadığı gibi, Joseph K.'yı kimin itham ettiği, dahası, bu ithamın ne olduğu da hiçbir zaman söylenmez. Agamben Stimilli'ye referansla gündeme getirdiği iddiayı takip ederek, romandaki iftiranın bizzat kahramanın kendi kendisine yönelttiği bir iftira olma ihtimali üzerinde durur. Belki de Joseph K. Joseph Kafka şeklinde değil, Joseph Koluminator (müfteri) şeklinde anlaşılmalıdır.[22] Agamben bunu destekleyecek argümanlar bulmakta zorlanmaz: Romandaki dava, daima Joseph K.'nın ısrarlarıyla devam eder. Ortada gerçek bir dava bile yoktur. Sadece, K.'nın davayı tanıması ölçüsünde bir davadan söz edilebilir.[23] Bir yerde kendisinin de mahkeme görevlilerinden biri olduğunu söyleyen rahip, "senden neden bir şey isteyeyim?" diye sorar K.'ya. "Mahkeme senden hiçbir şey istemez. Geldiğin takdirde seni kabul eder ve gittiğin zaman da seni bırakır."[24] K.'nın romandaki gizemli müfterisinin kendisi olma ihtimali, Agamben'in ön plana çıkarmadığı fakat romanda bulunabilen başka ipuçlarıyla da güçlenir: K.'yı tutuklamak için gelen görevlilerden birinin adı, *Dava* yazarının gerçek adını taşıyacak şekilde, Franz'dır.[25] Başka bir yerde K., Franz'ın acıdan inlerken çıkardığı sesleri merak eden insanları uzak tutmak için "benim, ben", diyerek geçiştirir. "Yalnızca avluda bir köpek havlıyor."[26] Bu köpek, romanın sonunda bir kez daha sahnededir:

[20] Kafka, *Dava*, 21.
[21] Giorgio Agamben, *Çıplaklıklar*, İstanbul: Alef Yayınevi, 2017, 29
[22] Agamben, *Çıplaklıklar*, 30
[23] Agamben, *Çıplaklıklar*, 30. Ayrıca *Dava*'dan şu iki nota bakınız.: "Yapılan, ancak ben öyle kabul ettiğim takdirde bir soruşturma olabilir" (s. 62) ve "K. mahkemeyi, en azından kendisiyle bağıntılı olduğu ölçüde, istediği an paramparça edebilecek kadar özgür değil miydi?" (s. 79).
[24] Kafka, *Dava*, 240.
[25] Kafka, *Dava,* 23.
[26] Kafka, *Dava*, 101.

K.'nın ölmek üzereyken kendisiyle ilgili kullandığı son ifadeler, "bir köpek gibi" ifadeleridir.[27]

Böylelikle *Dava*, başkaları tarafından bilinmeyen gerekçelerle suçlanan bir adamın hikayesi olmaktan çıkıp, kendi kendisine iftira atan bir adamın hikayesi haline gelebilir. Her insan kendi aleyhine bir iftira davası açmaya çalışır: Kafka'nın hareket noktasının bu olduğunu düşünür Agamben.[28] Burada, Deleuze'ün bahsettiği birbirine girme durumu açığa çıkar: K., kendine iftira attığı için, aslında masum olduğunu bilir. Fakat masum olmasına rağmen kendisine iftira atışı vesilesiyle, aynı zamanda bir suçlu haline gelir.[29] Hatta K., üç sebepten dolayı suçludur: Kendisine iftira atar, böylelikle kendisiyle gizli bir anlaşma yapar ve nihayet bu iftirayı kabul eder.[30] Bu öz-iftira, yasanın istikrarını sorgulayacak bir içeriğe sahiptir.[31] Suçlayan ve suçlananın bir araya gelişi, yasanın çizdiği sınırları istikrarsızlaştırır. Agamben yine Roma'da, sınırların kutsal bir öneme sahip olduğunu, sınırları silen kişinin herhangi bir kişi tarafından öldürülebileceğini, öldüren kişinin ceza bile almayacağını belirtir.[32] Bu bilgi, K.'nın mesleğinin sınırların oluşturulması[33] olduğu bilgisiyle bir arada düşünüldüğünde, öz-iftira ile yasa arasındaki ilişki de tekrar gündeme gelir: K. yukarıyla aşağıyı, şatoyla köyü, tapınakla evi, tanrıyla insanı (ve mesela yasal olanla olmayanı) ayıran (ve aynı zamanda bir arada tutan) sınırların ve hudutların işleyişini bozan "yeni kadastrocu"dur.[34] Bu yeni kadastrocu yakıştırması, daha önce Deleuze'ün ortaya attığı bir iddiayı, Kafka'nın büyük edebiyatları oluşturan form ve kategorileri söktüğü iddiasını anımsatır: Kafka geleneksel sınırları farklı bir şekilde takmak üzere söker. Bununla beraber, bir noktaya daha dikkat edilmelidir: Agamben'in okuması Kafka metninin bir yorumu olarak değil, Deleuzecü anlamda bir etkisi olarak şekillenir. Böylelikle Agamben'in Kafka'nın yorumculardan korunması gerektiğine yönelik düşüncesi kendi okumasına da yansır: Bu okuma, etki yaratan bir makine olan Kafka metninin yarattığı pek çok etkiden sadece biridir.

[27] Kafka, *Dava*, 246.
[28] Agamben, *Çıplaklıklar*, 31.
[29] Agamben, *Çıplaklıklar*, 31.
[30] Agamben, *Çıplaklıklar,* 34.
[31] Agamben, *Çıplaklıklar,* 34.
[32] Agamben, *Çıplaklıklar,* 43.
[33] Agamben, *Çıplaklıklar,* 45.
[34] Agamben, *Çıplaklıklar,* 49.

Derrida: Metnin Önünde

Derrida'nın Kafka okumasına gelindiğinde, metnin etki yaratan bir makine olarak işleme konulması tavrı da en açık halini alır: Derrida Kafka'nın *Dava*'sından seçtiği, daha sonra müstakil olarak da yayınlanmış bir kısma yoğunlaşır. Derrida'nın *Yasanın Önünde* başlığını taşıyan kısma yoğunlaştığı makalesinin başlığı da aynı şekilde *Yasanın Önünde*'dir. Derrida Kafka metnini tırnak işaretleri kullanmadan alıntılar ve metnin bitişiyle ilgili hiçbir bilgi paylaşmadan kendi makalesine başlar. Böylelikle o da Kafka'nın geleneksel edebiyat kategorilerini sorgulayışına katılır: Kafka'nın metni nerede bitmekte, Derrida'nın metni nerede başlamaktadır?

Derrida'nın makalesinin tamamen bu sorgulamaya ayrıldığını söylemek abartı olmaz. Bu sorgulama adına Derrida, Kafka metniyle ilgili dört aksiyomun tartışmasız kabul edildiğini belirtir: Öncelikle okumakta olduğumuz metnin (bu örnekte Kafka'nın *Yasanın Önünde* metninin) kendine ait bir kimliğinin, tekillik ve birliğinin olduğunu onaylarız.[35] İkinci aksiyom, metnin bir yazarının olmasıdır: Franz Kafka ismini taşıyan yazar gerçek, kaleme aldığı hikaye ise kurgusaldır.[36] Üçüncü aksiyom, *Yasanın Önünde*'de birtakım olayların anlatılması ve bu olayların edebiyat adı verilen şeye ait olması[37] ve nihayet son aksiyom da Yasanın Önünde ifadesinin öykünün başlığı olarak kabul edilmesidir.[38] Kabaca Derrida'nın sorduğu sorular şunlardır: Bir metnin başlangıcı ve bitişi nasıl işaretlenebilir, metinle yazar arasındaki aidiyet ilişkisi nasıl kurulur, metinde anlatılan olayların edebiyat kurumuna ait oluşu hangi kriterlerle belirlenir ve sadece metnin genelinden farklı bir yerde durması, bir ifadeyi nasıl metnin başlığı yapar? Derrida'nın makalesi bu geleneksel kabulleri, Kafka makinesini kullanarak sorgular. Elbette burada bu tartışmaların ayrıntılarına girmek mümkün değil. Şimdilik, çalışmamızın odağı gereği, Derrida'nın Kafka metnini etki yaratan bir makine olarak işleme koyuşunu takip etmekle yetinebiliriz.

Dava'dan seçilen parçada, *Yasanın Önünde* öyküsünde, taşradan gelen bir adam yasanın içine girmek ister. Fakat yasanın girişinde bir kapıcı vardır. Kapıcı taşralı adamı içeri alamayacağını, üstelik kendisinin sadece ilk kapıcı olduğunu, içeride daha birçok kapıcı bulunduğunu belirtir. Bununla beraber, her ne kadar yasaya giriş izni verilmemiş olsa da öykünün sonunda söz konusu kapının sadece taşralı adama ait olduğu ve şimdi o kapının da kapatılacağı ifade edilir. Derrida

[35] Jacques Derrida, "Yasanın Önünde" (*Edebiyat Edimleri* içinde), çeviren. Mukadder Erkan&Ali Utku, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020, 222.
[36] Derrida, "Yasanın Önünde", 222-223.
[37] Derrida, "Yasanın Önünde", 223.
[38] Derrida, "Yasanın Önünde", 226.

öyküyü klasik anlamıyla bir edebi tartışma olmaktan çıkartarak yasanın kaynağına yönelik bir tartışma haline getirir. Daha önce sorulan bir soruyla birlikte düşünmek gerekirse, bir metnin edebiyata ait olduğuna hangi yasa karar verecektir? Öyküden hareketle Derrida, her yasada saklı ve görünmez kalan şey, belki de yasanın kendisidir, diye düşünür.[39] Yasa hiçbir zaman kendisi olarak değil, daima uygulamaları aracılığıyla açığa çıkar. Bu tartışma, Kantçı ve Freudcu köken fikirlerine kadar taşar Derrida'nın metninde: Mesela Freudcu ahlakın kökeni, hangi yasaya referansla belirlenmektedir? Freud bu kökeni bir utanç duygusuyla ilişkilendirir. Fakat eğer tartışılan ahlakın kökeni, dolayısıyla başlangıcı ise, ahlaktan önce bir utanç duygusu nasıl mümkündür?[40] Buradan hareketle Derrida, yasanın kendi tarihine tahammülsüz olduğunu iddia eder. Kendisine tabi olacak şeylere (mesela neyin ahlaki olup olmadığına) hükmeden, fakat tabi olan şeylerin tarihi akarken (köken ya da başlangıç olarak) huzura çıkmadan huzura çıkan bir şey olarak belirir yasa.[41] Tıpkı *Yasanın Önünde* öyküsünde kapısı bulunan, fakat giriş izni bulunmayan yasa gibi.

Derrida, bir metin okuma deneyimi için de aynısını düşünür: Brod'un *Dava*'nın bitimsiz olması gerektiği iddiasını anımsatacak şekilde, bir metni okumak, tam da okunabildiğinden dolayı, gerçekten de onun dokunulamaz, tam olarak kavranamaz olduğunu, ve aynı nedenden dolayı, içindeki açık ve kavranabilir bir anlamın mevcudiyetinin, kökeni kadar saklı kalması ölçüsünde okunamaz olduğunu açığa çıkarabilir.[42] Etki yaratan bir makine olarak metin, her defasında farklı bir okumayı mümkün kılabilir. Kapıya rağmen yasaya girilememesi, önümüzde durmasına rağmen metnin tüketilememesiyle birlikte değerlendirilir. Dahası Derrida öyküde yasaya girişinin mutlak anlamda yasaklanmadığını, sadece sonsuzca ertelendiğini de hatırlatır: Öyküde kapısı taşralı adama "hayır" demez, sadece "şimdi değil" der.[43] Geçiş doğrudan yasaklanmaz. Kesilir ve ertelenir.[44] Bu, metnin tüketilememesi fakat aynı sebeple kendisini okunmaya açık kılışıdır.

Metin, etki üreten bir makine olarak, daima okunabilir kalır. Ne kadar uzağa gidersek gidelim, diye düşünür Derrida, "edebi" olarak adlandırılan bir ilişki meselini, anlamsal içeriklerin yardımıyla ya da başka bir bilgi kaynağını kullanarak asla açıklayamayız.[45] Dahası:

[39] Derrida, "Yasanın Önünde", 230.
[40] Derrida, "Yasanın Önünde", 237-238.
[41] Derrida, "Yasanın Önünde", 233.
[42] Derrida, "Yasanın Önünde", 236.
[43] Derrida, "Yasanın Önünde", 245.
[44] Derrida, "Yasanın Önünde", 243.
[45] Derrida, "Yasanın Önünde", 251.

> Metin kendisini korur, kendisini devam ettirir –yasa gibi, yalnızca kendisinden söz ederek, başka bir deyişle kendisiyle özdeş olmayışından söz ederek. O ne erişir ne de kimsenin erişmesine izin verir. O, yasadır; yasayı yapar ve okuyucuyu yasanın önünde terk eder.
>
> Kesin konuşmak gerekirse biz, ölüme kadar, sonsuz bir différance dışında öykünün kendisinden başka belirli hiçbir şey söylemeyen, hiçbir tanımlanabilir içerik sunmayan, her şeye rağmen kesinlikle dokunulmaz kalan bu metnin önündeyiz.[46]

Sonsuz bir différance: İlk tahlilde oldukça karmaşık bir kavram (hatta, kavramsı) olmakla birlikte Derrida différance'ı, anlamı daima öteleyen fakat onu bu öteleme aracılığıyla mümkün de kılan bir hareket olarak düşünür. Klasik anlamıyla köken olmayan bir köken: Différance, böyle işler. Hiçbir zaman kendisinden ibaret olmayan, daima kendisinden daha fazla bir şeyi ifade eden bir yapıdır metin. Metnin içine girmek isteyen okurun kendisini sürekli metnin önünde bulmasına neden olan hareket, différance'ın bu hareketidir. Eğer metnin içine girip onun yorumcusu olmamız onu tüketebilmemiz anlamına gelecekse, bu imkan différance tarafından ortadan kaldırılır. Metnin içindeki yorumcu olamayız. Kendimizi her zaman onun önünde, onun okuru olarak buluruz. Gerçekten de biz okurlar, Joseph K.'nın bir türlü içeriğini öğrenemediği bir suçtan dolayı yasanın önüne çıkışı gibi, metnin önüne çıkarız. Belki de Kafka metni bize, okurun metnin önünde oluşunu anlattığı gibi ve Derrida'nın ifadeleriyle, herhangi bir metnin yasa-önünde-oluşunu da anlatır.[47] Fakat bu sadece yasaya tabi olma şeklinde tek taraflı bir ilişki değil, aynı zamanda yasayı mümkün kılma anlamında çift taraflı, edimsel bir ilişkidir: Edebiyat kurumu olduğu için (yani yasanın mevcudiyeti vesilesiyle) edebi diyebileceğimiz eserler vardır ve edebi diyebileceğimiz eserlerin bulunuşu, edebiyat kurumunu mümkün kılmaktadır.

Etki Yaratan Makine

Walter Benjamin, Kafka'nın mesellerinin hiçbir zaman açıklanabilirlikle sulandırılmadığını düşünür. Kafka, "yazılarının yorumlanmasına karşı akla gelebilecek tüm tedbirleri almıştır".[48] Demek ki yorumlanmaya karşı gardını alan bir metinle ve açıklanabilirliği metnin sulandırılması olarak gören bir anlayışla

[46] Derrida, "Yasanın Önünde", 253.
[47] Derrida, "Yasanın Önünde", 258.
[48] Walter Benjamin, *Kafka Üzerine*, çeviren. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2015, 34.

karşı karşıyayız. Aynı vurgu, Agamben'in *Nesir Fikri*'nde de korunur: Kitabın son metninin başlığı şöyledir: "Kafka'yı Yorumcularından Korumak."[49] Salzani'ye göre Agamben Kafka'yı bütün açıklamaların ötesinde açıklanamaz kalan bir şey olarak okur.[50] *Nesir Fikri*'ndeki *Kafka'yı Yorumcularından Korumak* başlıklı metinde, Kafka'dan hiç bahsedilmez. Tartışılan şey, metnin izah edilemez oluşudur. Açıklamalar (mesela yorumlar), onun izah edilemezliğinin belgeleri olarak anlaşılabilirler.[51] Onlar metni açıklanmamış olarak bırakarak gözetim altında tutmaya devam eden anlardan ibarettirler.[52]

Agamben'in kanaatleri, Deleuze ve Derrida'nın yaklaşımlarını da kuşatır: Metin, hakkında söylenenlerden arta kalan şey olarak, daima etki yaratmaya devam eder. Yakın zamanlı bir çalışma, edebi metnin artık okuru bir bilince yahut somut bir gerçekliğe transfer ettiği için değil, bizatihi kendisi olarak var olduğunun altını çizerken, bu devamlılığa da işaret etmiş olur: "Bu, edebi metnin, ortaya çıktığı bütün bağlardan azadeleşerek otonomisini ilan edişidir". Yeni okur da edebi metnin anlamını üretme noktasında radikal bir kırılma yaşayarak yepyeni bir anlam kazanır. O artık yazıyla karşılaştığında gerçekten yazıyla karşılaşan kişidir.[53] Bu, tıpkı Benjamin'in okumasının özgün bir anlamda ilklerden sayılması gibi, yazıyla okurun özgün bir anlamda ilk defa karşılaşmasıdır. Çünkü:

> Yazı şeklinde sabitlenen edebi eser, yazılmış olduğu ortama yahut gerisinde saklı olduğuna inanılan herhangi bir bilince ait olmaktan kurtulmayı başarmadıkça, okuma tecrübesinde yazı ile okurun gerçek anlamda baş başa kalmışlığından bahsedilemez.[54]

İşte Deleuze, Agamben ve Derrida'nın Kafka metnine yönelik okumaları, herhangi bir bilince ait olmayan bir yazıyla karşılaştırır okuru.[55] Yazının tam olarak ne anlama geldiğinden asla emin olunamaz.[56]

Bensmaïa burada Deleuze, Agamben ve Derrida ile ilişkilendirdiğimiz bu tarz bir sorgulamayı mistik ya da metafizik düşünceler olarak fişlemek

[49] Giorgio Agamben, *Nesir Fikri*, çeviren. , İstanbul: Metis Yayınları, 2009, 153.
[50] Salzani, "In a Messianic Gesture: Agamben's Kafka" (*Philosophy and Kafka* içinde), 262.
[51] Agamben, *Nesir Fikri*, 153.
[52] Agamben, *Nesir Fikri*, 154.
[53] Atiye Gülfer Gündoğdu, *Yazının Önünde*, Ankara: Hece Yayınları, 2021, 19.
[54] Gündoğdu, *Yazının Önünde,* 21.
[55] Tam bu noktada, *Yazının Önünde*'nin yazarının Deleuze ve Derrida'nın da zaman zaman ilişkilendirildikleri postyapısalcı yaklaşıma mesafeli olduğunu, bu yaklaşımın okuma deneyimini manasızlaştırdığını düşündüğünü belirtmek gerekir. Yazar, okuma deneyiminin ancak hermenötik bir yaklaşımla anlamlı bir hale gelebileceğini düşünür. Gündoğdu, *Yazının Önünde*, 23.
[56] Gündoğdu, *Yazının Önünde*, 60.

noktasında "yorumcular"ın aceleci davrandıklarını düşünür.[57] Halbuki Kafka, yeni bir edebi kıtanın öncüsüdür. Kendi öncellerine karşı radikal derecede heterojen bir linguistik alandan hareket eden bir edebiyattır bu.

> …okuma ve yazmanın yeni perspektifler kazandırdığı, yeni düşünce sahaları için yer açtığı, ve hepsinin ötesinde eski akıl ve düşünce topografyasının izlerini sildiği bir kıta. Kafka'yla […] edebiyatın yeni bir yüz bulduğu görülüyor: hem hitap eden, hem hitap edilen değişiyor.[58]

Sonuç

Epigraftaki ifadeler, kendisinin de mahkemeden olduğunu söyleyen rahip tarafından Joseph K.'ya söylenir: Yazı değişmez, düşüncelerse yazı karşısındaki aczin ifadesidirler. Deleuze, Agamben ve Derrida, Kafka metninde böyle bir yazıyı takip ederler: Eğer düşünceler aynı zamanda yorumlarsa, bu yorumlar yorumu oldukları metnin tüketilmesi olarak değil, işleme konulması olarak değerlendirilmelidirler. Metnin yaptığı budur: Bir yorum, yorumladığı metni paranteze alamaz. Tıpkı Deleuze, Agamben ve Derrida'nın Kafka metnini okurken onun tarafından paranteze alınmaları gibi, her yorum da yorumladığı metnin parantezinde faaliyet gösterir. Bu üç okuma metnin, anlamın ve yorumun geleneksel sınırlarını Kafka makinesine müracaat ederek ve onu etki yaratacak şekilde işleme koyarak sorgularlar. Bu sorgulama, metni kendisine bir şey yapılan (yorumlanan) değil de bizzat bir şey yapan (etki yaratan) bir hareket olarak anlama girişimi olarak okunabilir. Böyle bir girişimin sadece akademik, edebi ya da felsefi metinleri değil, bir metin yapısı olarak değerlendirilebilecek her şeyi ilgilendirebileceğini görmek, önemlidir. Bu görüş meselelerle, onları tüketerek onlardan nihai doğrular çıkarmak için değil, onların ürettikleri etkileri anlayabilmek için ilişkilenmemizin yolunu açabilir. Gerçekten de hayatla ilişkimiz böyle görünmektedir: Ona nüfuz ettiğimizi, nihai yorumuna ulaşarak onu tükettiğimizi sandığımız her defasında, kendimizi onun önünde buluruz. Tıpkı kendini yasanın önünde bulan taşralı adam ya da kendilerini Kafka metninin önünde bulan Deleuze, Agamben ve Derrida gibi.

[57] Bensmaïa, *Kafka Efekt*, 85.
[58] Bensmaïa, *Kafka Efekt*, 86.

KAYNAKÇA

Agamben, Giorgio. *Çıplaklıklar*, çeviren. Suna Kılıç, İstanbul: Alef Yayınevi, 2017.

Agamben, Giorgio. *Nesir Fikri*, çeviren. Fırat Genç, İstanbul: Metis Yayınları, 2009.

Benjamin, Walter. *Kafka Üzerine*, çeviren. Deniz Kurt, İstanbul: Altıkırkbeş Yayın, 2015.

Bensmaïa, Réda. "Kafka Efekt" (*Kafka Üzerine* içinde), çeviren. Barış Tanyeri, İstanbul: Altıkırkbeş Yayın, 2015.

Deleuze, Gilles& Guattari, Félix. *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin*, çeviren. Özgür Uçkan&Işık Ergüden, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.

Deleuze, Gilles, *Kritik ve Klinik*. çeviren. İnci Uysal, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2013.

Derrida, Jacques *Positions*. translate. Alan Bass, Chicago:The University of Chicago Press, 1981.

Derrida, Jacques, "Yasanın Önünde" (*Edebiyat Edimleri* içinde). çeviren. Mukadder Erkan&Ali Utku, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.

Gündoğdu, Atiye Gülfer, *Yazının Önünde*. Ankara: Hece Yayınları, 2021.

Kafka, Franz. *Dava*. çeviren. Ahmet Cemal, İstanbul: Can Yayınları, 2019.

Salzani, Carlo, "In a Messianic Gesture: Agamben's Kafka" (*Philosophy and Kafka* içinde), Lexington Books, 2013.

KAFKA PARANTEZİ: DELEUZE, AGAMBEN, DERRIDA -METİN NE YAPAR?
KAFKA PARENTHESİS: DELEUZE, AGAMBEN, DERRIDA -WHAT DOES TEXT DO?
Peyami Safa Gülay